

УДК 94:061.2-054.57(=161.2)(437)"1920/1938"

К. В. Нестеренко

**ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ
У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ У 1920-1938 РР.: ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ**

У статті проаналізовані джерела, які висвітлюють витоки, політичних передумов утворення та діяльність громадських організацій української діаспори у Чехословаччині у 1920-1938 рр. Шляхом комплексного аналізу значного пласту джерельної бази, виокремлено основні напрямки діяльності громадських організацій, підбито підсумок вивчення теми. Здійснений аналіз діаспорних джерел, які зберігаються в архівних установах м. Києва. Вивчення джерельного комплексу було проведено за структурно-тематичним принципом наукового дослідження, що дозволило виокремити шляхи загального нарощування історичних знань у сфері вивчення зазначеної тематики. У результаті дослідження окреслено нові шляхи подальших наукових пошуків для відображення повноцінної картини життя української діаспори в європейському просторі.

Ключові слова: діаспора, еміграція, громада, громадські організації, джерела.

Із здобуттям Україною незалежності й розвитком державності посилився інтерес до вивчення політичної еміграції в Європі. Це зумовлено поширеною публікацією епістолярно-мемуарної спадщини лідерів еміграції, брошур, монографій, фотокарток, документів, щодо засад діяльності комітетів і уставних закладів української діаспори. Розкриті різноманітні сторони життєдіяльності діаспори, дають змогу дослідити політичний досвід українців в європейських країнах і проаналізувати причини поразок еміграційної діяльності. Головним шляхом формування діаспори була еміграція, що викликає необхідність проаналізувати чинники й шляхи розповсюдження цього явища.

Вагомість теми дослідження продиктована потребою визначення ос-

новних джерел, які висвітлюють діяльність громадських організацій української діаспори. Система тематичної розгалуженості надає змогу визначити політичні, соціально-економічні та культурно-духовні аспекти життєдіяльності українців на чужині.

Актуальність теми зумовлена науковим інтересом – необхідністю аналізу, систематизації та оцінки джерельної бази з даної тематики, визначення прогалів та перспективних напрямків подальшого вивчення науковцями.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу та систематизації джерельного комплексу, який висвітлює суспільно-політичне життя українців, зокрема, діяльність громадських організацій у Чехословаччині.

Усвідомлення та багатогранне розуміння української історії, розвиток її окремих теоретичних галузей неможливе без опори на відповідну джерельну базу та її постійне збагачення. Особливість формування та опрацювання джерельної бази з даної проблематики полягає, в першу чергу, у системному, комплексному підході до її виявлення, систематизації, осмисленні та використанні. Закономірність цього процесу полягає у тому, що без широкої, всебічно вивченої джерельної бази неможливо відтворити історичний процес у всій його повноті та об'єктивності, визначити концептуальні напрямки сучасного розвитку. Варто зазначити, що течія українського джерелознавства, яка розвивалася в умовах української діаспори була позбавлена ідеологічного тиску. Це позначається на формуванні певних пріоритетів у наукових дослідженнях.

Джерельна база дослідження базується на історико-географічному та історико-політичному аналізі. Відповідно до методології та логіки наукового дослідження джерела варто поділити на такі групи: I. Документальний матеріал емігрантів з українських земель, пов'язаний із діяльністю установ політичного характеру; II. Історичні документи громадських організацій і товариств української діаспори; III. Публіцистичні джерела.

Основний масив архівних свідчень зосереджений у Центральному державному архіві зарубіжної україніки (ЦДАЗУ) та Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України (ЦДАВО).

При всій розмаїтості розселення українців за кордоном в їхньому житті залишалося багато спільного: вони бачили себе представниками українства, для яких доля України та проблеми її розвитку були визначальним. Цьому були підпорядковані їхні духовні устремління та створення закордонних українських організацій. Завдяки сприятливим умовам та прихильному ставленню до української справи чехословацького уряду, зокрема президента Т. Масарика, ЧСР стала найбільшим і найвагомим політичним та науково-освітнім центром української діаспори із центрами у м. Празі, Подебрадах та Братиславі.

Першу групу досліджень складають джерела, які характеризують діяльність установ політичного спрямування.

На початку 20-х рр. ХХ ст. головним центром української еміграції стала Чехословаччина. Це сталося завдяки сприятливим умовам життя в ЧСР, приязному ставленню і прихильності до емігрантів з боку корінного населення і урядових кіл, можливістю для молоді здобути вищу освіту, відсутності перешкод для виявлення національних переконань, політичних і релігійних поглядів.

У Празі був заснований основний політичний осередок української діас-

пори – Українська Національна рада Закордоном (УНРЗ), яка функціонувала «... для спільного планового та організованого продовження визвольної боротьби за здійснення цілей: захист інтересів усієї нації та забезпечення їй своєї діяльності» [3, арк. 1]. Дана політична організація мала на меті: здобувати відомості про положення українців на окупованих ворогами землях і відповідно до результатів проводити пропаганду української національної ідеї поміж народами світу; випрацювати статuti, плани, декларації, меморандуми, періодичні видання, які стояли на захисті національних прав та інтересів українських громадян, які перебували в еміграції.

Свідченням широкого суспільно-політичного руху є виникнення у Празі товариства «Українського об'єднання в ЧСР», Ордену українських націоналістів державників, УНО, УРДК (1928 р.). Теоретичним підґрунтям виникнення організації УРДК став девіз – «Україна тільки для українців». У Статуті зазначалося, що організація є «Всеукраїнською політичною організацією українських патріотів, які присвятили своє життя для вірної й активної служби Українській Нації та українській національній державі» [10, арк. 8]. Головною політичною метою, яку визначала організація на шляху свого функціонування, було здобуття самостійності Української Національної Держави через культурну, національно-революційну та збройну боротьбу. «Суверенність п'ятдесяти мільйонів нації українській та рівноправність серед цивілізованих націй світу» [10, арк. 8].

Ще однією організацією, члени якої пропагували ідею української державності було «Братство лицарів України». «Братство ставить своїм завданням всіма силами та засобами пропагувати ідею Української Державності серед чужинців, набувати добрих зв'язків в урядах та впливових політичних і громадських колах чужих держав,

впливати на чужу пресу і т.і.» [10, арк. 9]. Політична програма пронизана курсом антикомуністичного спрямування: «Братство веде рішучу боротьбу за всіма явищами українського політичного та громадського життя, які перешкоджають Українській національній визвольній боротьбі. До таких явищ Братство зараховує: III-й Інтернаціонал чи Комінтерн з всіма підпорядкованими йому комуністичними й комунізуючими організаціями, марксистські соціалістичні партії, атеїзм, лжедемократію...» [10, арк. 9]. Члени організації закликали до відновлення збройної визвольної боротьби, підкреслюючи свій незалежний характер. У Статуті підкреслено негативне відношення до міжпартійних суперечок в умовах еміграції з приводу майбутнього політичного та економічного устрою самостійної України. Братство готове було допомагати всім організаціям української діаспори, які функціонували заради виховання українців в національно-патріотичному дусі.

Важливим завданням українських політичних організацій було об'єднання всіх осередків української діаспори задля більш масштабної боротьби у націоналістичному руслі. Згідно політичного звіту про діяльність українських громадських об'єднань, у Чехословаччині у 1928 р. було засновано «Союз Українських Націоналістів», до якого увійшли «Легія Українських Націоналістів» та «Група Української Національної Молоді» [11, арк. 1]. У програмі Союзу визначався Провід, до кого належали відомі політичні діячі: Д. Андрієвський, М. Сціборський, Є. Коновалець, В. Мартинець. Проводом були створені основні відділи організації: I. Секретаріат та відділ преси й пропаганди; II. Ідеологічно-статурна референтура; III. Політична референтура; IV. Економічна референтура. Провід видавав свій друкований орган «Розбудова Нації». Окремим пунктом

у програмі націоналістів стояла теза про зовнішню орієнтацію у питаннях визвольної політики. Виставляючи за свій бойовий прапор віру в потужність та самостійну революційно-будуючу державну творчість Національної Ідеї, націоналісти відкидали орієнтації на зовнішні сили.

Важливим джерелом суспільного руху української діаспори є проект Статуту «Об'єднання української еміграції в ЧСР». Метою організації була репрезентація української еміграції, не переслідуючи жодних політичних цілей [2, арк. 7]. Організація мала виконавчий орган – Раду Об'єднання, яка складалася з п'яти осіб: голови, заступника, секретаря і двох членів. Основними напрямками визначалися налагодження відносин з українськими емігрантськими установами по інших країнах, репрезентація об'єднання назовні, захист моральних та правових інтересів [2, арк. 8].

Роз'їхавшись по багатьох країнах світу, долаючи негаразди й труднощі повсякденного життя, вихідці з України не стали безликою масою. Вони знайшли достатньо внутрішніх сил для самоорганізації і створення в європейських країнах близько шістсот громадсько-політичних і культурницьких організацій, більшість із яких пропагували ідею визволення українського народу. Причина їхнього заснування корениться у прагненні зберегти свою національно-культурну ідентичність, проводити активну пропагандистську роботу за кордоном, самоорганізовуватися та розвивати громадську діяльність із метою ознайомлення світу із національно-визвольною боротьбою, національними цілями українського народу.

Підтвердженням зазначених засад є опрацювання другої групи історичних джерел, до якої ми відносимо історичні документи громадських організацій і товариств української діаспори.

Українська еміграція в Чехословаччині провадила чималу громадську діяльність. Найпомітнішу роль тут відіграв Український Громадський Комітет (УГК), заснований М. Шаповалом у 1921 р., що займався організаційною і культурно-просвітницькою діяльністю. Безпосередніми організаторами Українського Громадського Комітету виступили діячі Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР) та безпартійні громадські і культурні діячі з Наддніпрянщини і Галичини, які перебували у Празі. Згідно зі Статутом, затвердженим Міністерством внутрішніх справ ЧСР 1 липня 1921 р. Комітет був приватними добродійним товариством, мета якого – всебічно допомагати українській еміграції і «... рятувати фізичне існування українців-емігрантів, дати можливість численним жертвам національної катастрофи приєднатися до культурного життя Чехословаччини, здобути освіту й знання, необхідні для майбутньої роботи на користь українського народу» [2, арк. 16]. За статутом УГК був добродійним товариством, що мало на меті «нести допомогу у всіх її видах для українських громадян, що перебувають в Чехословацькій Республіці». У структурі УГК працювали відділи: опікування, культурно-освітній та секція допомоги жінкам і дітям. Важливою складовою роботи УГК була видавнича діяльність, також, було створено Пресове бюро, яке здійснювало інформаційну функцію та постачало газети для установ комітету [16, арк. 134].

До низки громадських установ відносимо Український Вільний Університет (УВУ) – один із найбільш плідних центрів діяльності української діаспори, який був заснований у Відні (1920 р.). Пізніше університет був переведений до Праги через лояльне відношення уряду ЧСР [21, арк. 40]. Співробітники університету ставили на меті

консолідування наукових та культурно-освітніх кадрів української еміграції й зосередження розвитку галузей, які надавали можливість отримувати знання про Україну [22, арк. 12]. Серед висновків щодо минулого адміністративно-територіального устрою та політичного правління виділялися наступні характеристики української держави: федеративна держава, унія, соборна незалежна держава, васальна територія, автономна частина, республіка. Для більшості науковців оптимальною моделлю майбутньої української держави була республіканська форма у вигляді унітарної держави.

За ініціативи УВУ з метою збирання й збереження українських пам'яток, пов'язаних з подіями Першої світової війни та національно-визвольними змаганнями 1917-1920 рр., було засновано Товариство «Музей визвольної боротьби України» [23, арк. 1]. Вищим розпорядчим органом товариства були збори, Управа, яка складалася з голови, заступників, п'яти членів та двох представників УВУ.

У різний час при академії існувало до п'ятдесяти різних громадських, наукових, культурно-освітніх організацій. Центральною організацією була Українська академічна громада (УАГ), заснована студентами у 1922 р., яка дбала про їхній матеріальний добробут [24, арк. 1]. Організація об'єднувала різні товариства, які працювали у різних наукових галузях.

У 1930-1945 рр. у Празі при Міністерстві закордонних справ ЧСР діяла ще одна установа – Український історичний кабінет, на чолі якого стояв Я. Славік. Завданнями кабінету були упорядкування наукових матеріалів, доробку українських діаспорних діячів, складня та укомплектування української преси [23, арк. 12].

Уваги заслуговує діяльність наступної організації – Українського ін-

ституту громадознавства, який було створено у 1924 р., а з 1928 р. він змінив назву на Український соціологічний інститут. Ця установа була створена за підтримки Українського Громадського Комітету з метою проведення соціологічних досліджень на українському ґрунті. Його організатором та фундатором основних напрямків діяльності був відомий громадський діяч – М. Шаповал. Мета діяльності інституту полягала у праці на користь українського відродження, теоретичному осмисленні становлення й розвитку українського суспільства [18, арк. 1].

У зв'язку із жорсткою політикою радянського партійного керівництва та заходів, спрямованих на повне підпорядкування, в Україні населення відчувало страждання від голоду. Українська діаспора не залишилася в стороні й заснувала у Празі, 1929 р. Комітет допомоги голодним України. «Комітет має своїм завданням збирати пожертви грішми та харчовими продуктами для висилки в голодні райони країни» [12, арк. 1]. Не будучи байдужими до життя українців, члени Комітету наголошували на своїй місії протягнути руку допомоги: «... не забуваємо про нарід України, про його голодних дітей, які посягають руки до всього світу й благають помочі» [12, арк. 1]. До складу Комітету входили представники українських громадських і культурних установ в ЧСР, які закликали все українське громадянство в ЧСП до сповнення обов'язку – допомогти голодуючим в Україні [12, арк. 12].

Серед різноманіття громадських організацій заслуговує нашої уваги Союз українських пластунів емігрантів (СУПЕ), заснований у березні 1932 р., який вбачав головним завданням своєї діяльності поширення національної ідеї через наукові та культурні доробки. «СУПЕ є власником великої спільності комплектів – збірок

українських державних знаків, гербових на поштових марок» [13, арк. 1].

Третю групу проаналізованих джерел складають друковані періодичні та неперіодичні видання. Шляхи становлення публіцистики української діаспори були нелегкими. Тематика періодики охоплює проблеми історії, літератури, права, політики, економіки, кооперації, культури, знайомить з діяльністю громадсько-політичних, молодіжних, навчальних, кооперативних, культурних осередків, що діяли за межами України: «Вістник», «Хліборобська Україна» (м. Відень), «Господарсько-кооперативний часопис» (м. Львів), «Центральна Європа» (м. Прага). Існувало два основних вектори інформаційної роботи в періодичних виданнях еміграції – створення відповідної громадської думки щодо необхідності зовнішнього інформування та боротьба зі зловорожими наклепами ворогів української державності.

Особливо цінну інформацію містить стаття М. Харусь «Еміграція чи ре-еміграція», опублікована у літературному двотижневикові української еміграції «Нове життя» в Празі (1926 р.). У статті погляди автора щодо завдання та цілей еміграції різняться зі загальноприйнятою думкою. Згідно з думкою автора, українська еміграція не є елементом у структурі національного будівництва. «Визволення України в капіталістичних формах значить національне поневолення польськими панамі румунськими боярами, німецькими капіталістами мас українського працюючого народу» [5, арк. 3]. Робота української еміграції, на думку автора, є протинаціональною та зрадницькою. «Обдурені своїм ватажками, емігрантські маси прийшли до висновку, що підтримка своєї й чужої буржуазії, перебування на еміграції без жодної праці рівносильне національній зраді й є злочином супорти українського наро-

ду» [5, арк. 3 зв.]. Таким чином, автор перебуваючи в еміграції, піддавав критиці основні державницькі ідеї та гасла, які були загальноприйнятими серед української діаспори.

Задоволенню потреб громадськості в науковій та навчально-методичній літературі сприяв Український видавничий фонд, який очолював Є. Вировий. Фонд був створений за ініціативою М. Шаповала на загальних зборах УГК у квітні 1923 р. у Празі. За кошти українців він видавав посібники та підручники для середніх і вищих навчальних закладів, наукову і довідкову літературу з різних галузей знань [16, арк. 134]. За сім років фонд видав тридцять п'ять томів науково-популярних праць з історичних, соціологічних, філософських та педагогічних дисциплін [15, арк. 112].

Упродовж 20-30 рр. ХХ ст. українська еміграція в ЧСР розгорнула значну видавничу діяльність з центрами в Празі та Подєбрадах. Тут діяли 143 видавничі осередки та було видано сімсот тридцять чотири назви книг з усіх галузей знань. Виходили в світ журнали серед яких – «Нова Україна» (1922-1928 рр.), «Студентський вісник» (1923-1931 рр.), «Розбудова нації» (1928-1934 рр.).

Можна виділити такі основні форми пропагандистської діяльності Державного центру УНР на початковому етапі перебування на еміграції: інформаційно-політичні заходи членів вищого керівництва Центру; пресово-пропагандистська робота по лінії МЗС УНР та його закордонних установ; інформаційна робота за кордоном відомства преси і пропаганди УНР; діяльність окремих інформаційних установ за кордоном, що здійснювалась у взаємодії та в інтересах ДЦ УНР; інформаційно-пропагандистські заходи з боку українських самодіяльних організацій за кордоном.

Важливу інформацію щодо діяльності громадських організацій можна

почерпнути з ЦДАЗУ, ф. 15 (Колекція журналів, газет та бюлетенів, виданих в Україні та за кордоном), зокрема у періодичному виданні «Вістник» Союзу українських емігрантських організацій у Празі. Засновники періодичного видання відстоювали думку, що українські емігранти є активними борцями за визволення свого народу, «які опинилися поза межами свого рідного краю тільки через те, що їх перемогли вороги грубою фізичною силою та брутальним насильством озброєної руки» [4, арк. 1]. Союз українських емігрантських організацій вбачав успіх у залученні кожного емігранта до роботи, полегшенні українським емігрантам знаходити роботу і ставив завдання організувати бюро праці та шукати засоби для переїзду українського робітництва. Вожді української еміграції з усіх політичних таборів усіма засобами (в першу чергу – пресово-публіцистичними) намагались збудити емігрантську масу, постійно акцентуючи увагу саме на її «політичності». Проте, такі звернення українських лідерів, далеко не завжди знаходили очікуваний відгук, оскільки більшість емігрантів турбували в першу чергу питання фізичного виживання.

У «Вістнику» опублікована Ухвала Ради Союзу українських Емігрантських Організацій, де були зазначені основні завдання управи Союзу: I. Продовжити працю в напрямку об'єднання й консолідації української еміграції навколо Союзу Українських Емігрантських Організацій, II. З метою встановлення ближчої систематичної співпраці для захисту національних, правових, моральних, матеріальних інтересів української еміграції, як перед владними й громадськими організаціями в окремих державах, так і перед міжнародними чинниками, негайно вступити в переговори з відповідними українськими емігрантськими організаціями

ми, що стоять на ґрунті самостійності, соборності незалежної України [4, арк. 8 зв.]. Таким чином, Союз Українських Емігрантських Організацій виробляв план координованої спільної акції всіх громадських організацій, діяльність яких була зосереджена на захисті загальноукраїнських інтересів.

Розповсюдження своїх ідей та залучення широких мас, члени-керівники Союзу вбачали через запровадження свого періодичного органу, який реалізував би інформаційно-пропагандистську роботу на міжнародному ґрунті. «Наш Союз одним із своїх завдань мав також і організацію інформативно-пресового бюро. Брак засобів став цьому на перешкоді» [12, арк. 26 зв.-27]. Складовими частинами Союзу у 1931 р. згідно зазначених даних у «Вістнику» виступали наступні організації: Український Робітничий Союз, Українська Громада ЧСР, Українська Громада в Брно, Українське товариство «Єдність» в Празі, Громада кубанців в ЧСР, Українська Академічна Громада в ЧСР, Українська студентська спілка в Брно [4, арк. 48]. Союз визначав у майбутньому об'єднати якомога більш організацій, скоординувати їхню працю у найбільших центрах скупчення української діаспори. «Цей центр мав би об'єднувати на полі громадськості всю українську еміграцію, що стоїть на засадах Соборності і Самостійності Українських земель» [4, арк. 48].

У «Вістнику» за 1931 р. визначалася ідеологічна платформа політично-активних громадських діячів – «ідея про необхідність спільними силами боротися за своє існування на чужині та продовжувати нашу національно-визвольну акцію, розпочату на рідних землях» [4, арк. 20 зв.]. Основне завдання української еміграційної преси полягало у консолідації розпорошених еміграційних сил задля єдиної мети – підготовки політичного, культур-

ного та професійного підґрунтя для відбудови майбутньої незалежної соборної Української держави. Згідно опублікованого матеріалу діяльність організацій щодо спільного координаційного об'єднання завершилася утворенням федеративної спілки «Європейське Об'єднання Українських організацій на чужині» [4, арк. 92].

Таким чином, опрацювання джерельного комплексу з даної проблематики дозволили визначити основні групи джерел, які допомогли відтворити структуру, завдання, основні етапи та напрями діяльності організацій української діаспори, окреслити їхній внесок у розбудову української держави. Джерельна база дослідження містить вагомий пласт інформації, достатнього для того, щоб простежити умови та процес виникнення організацій на території європейських держав, а також дослідити еволюцію суспільно-політичного руху української діаспори. Виявлені і опрацьовані різноманітні джерела дозволили ввести в науковий обіг маловідомі факти з життя української діаспори та осмислити його громадську, політичну, наукову, культурологічну і просвітницьку діяльність. Отже, джерельна база дослідження, яка включає як опубліковані, так і архівні документи і матеріали, є широкою і різноманітною.

Література

1. ЦДАЗУ. – Ф. 12. – Оп. 1. – Спр. 17. – 28 арк. / TsDAZU. – Ф. 12. – Оп. 1. – Спр. 17. – 28 арк.;
2. ЦДАЗУ. – Ф. 12. – Оп. 1. – Спр. 18. – 43 арк. / TsDAZU. – Ф. 12. – Оп. 1. – Спр. 18. – 43 арк.;
3. ЦДАЗУ. – Ф. 12. – Оп. 1. – Спр. 58. – 15 арк. / TsDAZU. – Ф. 12. – Оп. 1. – Спр. 58. – 15 арк.;
4. ЦДАЗУ. – Ф. 12. – Оп. 2. – Спр. 53. – 37 арк. / TsDAZU. – Ф. 12. – Оп. 2. – Спр. 53. – 37 арк.;
5. ЦДАЗУ. – Ф. 12. – Оп. 2. – Спр. 66. – 64 арк. / TsDAZU. – Ф. 12. – Оп. 2. – Спр. 66. – 64 арк.;
6. ЦДАЗУ. – Ф. 15. – Оп. 1. – Спр. 137. – 112 арк. / TsDAZU. – Ф. 15. – Оп. 1. – Спр. 137. – 112 арк.;
7. ЦДАЗУ. – Ф. 15. – Оп. 1. – Спр. 162. – 32 арк. / TsDAZU. – Ф. 15. – Оп. 1. – Спр. 162. – 32 арк.;

8. ЦДАЗУ. – Ф. 15. – Оп. 1. – Спр. 164. – 25 арк. / TsDAZU. – F. 15. – Op. 1. – Spr. 164. – 25 ark.; **9. ЦДАЗУ.** – Ф. 19. – Оп. 1. – Спр. 6. – 5 арк. / TsDAZU. – F. 19. – Op. 1. – Spr. 6. – 5 ark.; **10. ЦДАЗУ.** – Ф. 19. – Оп. 1. – Спр. 25. – 15 арк. / TsDAZU. – F. 19. – Op. 1. – Spr. 25. – 15 ark.; **11. ЦДАЗУ.** – Ф. 19. – Оп. 1. – Спр. 34. – 18 арк. / TsDAZU. – F. 19. – Op. 1. – Spr. 34. – 18 ark.; **12. ЦДАЗУ.** – Ф. 19. – Оп. 1. – Спр. 36. – 13 арк. / TsDAZU. – F. 19. – Op. 1. – Spr. 36. – 13 ark.; **13. ЦДАЗУ.** – Ф. 19. – Оп. 1. – Спр. 41. – 68 арк. / TsDAZU. – F. 19. – Op. 1. – Spr. 41. – 68 ark.; **14. ЦДАВО України.** – Ф. 3563. – Оп. 1. – Спр. 109. – 127 арк. / TsDAVO Ukrayiny. – F. 3563. – Op. 1. – Spr. 109. – 127 ark.; **15. ЦДАВО України.** – Ф. 3563. – Оп. 1. – Спр. 118. – 179 арк. / TsDAVO Ukrayiny. – F. 3563. – Op. 1. – Spr. 118. – 179 ark.; **16. ЦДАВО України.** – Ф. 3670. – Оп. 1. Спр. 1. – 60 арк. / TsDAVO Ukrayiny. – F. 3670. – Op. 1. – Spr. 1. – 60 ark.; **17. ЦДАВО України.** – Ф. 3793. – Оп. 1. – Спр. 117. – 37 арк. / TsDAVO Ukrayiny. – F. 3793. – Op. 1. – Spr. 117. – 37 ark.; **18. ЦДАВО України.** – Ф. 3795. – Оп. 1. – Спр. 128. – 264 арк. / TsDAVO Ukrayiny. – F. 3795. – Op. 1. – Spr. 128. – 264 ark.; **19. ЦДАВО України.** – Ф. 3859. – Оп. 1. – Спр. 139. – 123 арк. / TsDAVO Ukrayiny. – F. 3859. – Op. 1. – Spr. 139. – 123 ark.; **20. ЦДАВО України.** – Ф. 3859. – Оп. 1. – Спр. 144. – 135 арк. / TsDAVO Ukrayiny. – F. 3859. – Op. 1. – Spr. 144. – 135 ark.; **21. ЦДАВО України.** – Ф. 3866. – Оп. 1. – Спр. 21. – 164 арк. / TsDAVO Ukrayiny. – F. 3866. – Op. 1. – Spr. 21. – 164 ark.; **22. ЦДАВО України.** – Ф. 3900. – Оп. 2. – Спр. 1. – 14 арк. / TsDAVO Ukrayiny. – F. 3900. – Op. 2. – Spr. 1. – 14 ark.; **23. ЦДАВО України.** – Ф. 4026. – Оп. 1. – Спр. 19. – 12 арк. / TsDAVO Ukrayiny. – F. 4026. – Op. 1. – Spr. 19. – 12 ark.

Нестеренко Е. В. Деятельность общественных организаций украинской диаспоры в Чехословакии в 1920-1938 гг.: источниковедческий аспект

В статье проанализированы источники, которые освещают истоки, политические предпосылки создания и деятельность общественных организаций украинской диаспоры в Польше и Чехословакии в 1920-1938 гг.

Путем комплексного анализа значительного пласта источниковедческой базы, выделены основные направления деятельности гражданских организаций, подведен итог изученности темы. Произведен анализ источников, которые сберегаются в архивных учреждениях г. Киева. Изучение источниковедческого комплекса проведено по структурно-тематическому принципу научного исследования, что позволило выделить пути общего наращивания исторических знаний в сфере изучения указанной тематики.

В результате исследования очерчены новые пути дальнейших научных поисков для отображения полноценной картины жизни украинской диаспоры в европейском пространстве.

Ключевые слова: диаспора, эмиграция, общественность, общественные организации, источники.

Nesterenko K. Non-governmental organizations activity of Ukrainian diaspora in and Czechoslovakia in 1920-1938: source study aspect

The article have been analysed the sources which covered of beginnings, political backgrounds of creation and activity of the non-governmental organizations of Ukrainian diaspora in Poland and Czechoslovakia in 1920-1938.

Indicated principal directions of civic organizations activity, struck the balance of theme study by means of comprehensive analysis of valuable layer of source study base. The sources which are kept at the archival institutions in Kiev were made an analysis. The research of the source study complex has provided by structural and thematic principle of scientific research which accepted to identify ways of increasing of the general historical knowledge in the study area of pointed subject.

The study outlined new ways of further research to show the full picture of the life of the Ukrainian diaspora in the European space. In consequence of the research was outline new ways of continue scientific search for mirror of full picture of Ukrainian diaspora's living in European area.

Key words: diaspora, emigration, community, non-governmental organizations, sources.

Стаття прийнята до редколегії
13 жовтня 2016 р.